

נחלת אברהם

ביאורים

בחומש ובאונקלוס

פרשת וארא

(ו' ו') סבלות מצרים

(ו' י"ב) ואיך ישמעני פרעה

ערל שפתים

(ו' י"ג) בתרגום תיבות אל משה ואל אהרן

(ז' א') נביאך - מתורגמן

(ז' ג') אות ומופת

(ז' ד') ונתתי את ידי

(ז' ט') בפני תיבת צורך ברש"י

בטעם שהשליך אהרן את המטה ולא נ

אם היה המטה של משה או של אהרן

תנין

(ז' י"א) חכמים מכשפים וחרטומים

לטיהם ולהטיהם

(ז' ט"ז) ברש"י מכת בכורות שאפתח בה בכה

(ז' י"ח) ונלאו מצרים

(ז' כ"ב) לטיהם ולהטיהם

(ח' ב') בענין העלאת הצפרדעים

(ח' י"ח) במכות שאמר הכתוב והפלתי

(ט' ג') במקנך אשר בשדה - במה שחילק הכו

(ט' ז') עד אחד

(ט' י"ד) איזו מכה קשה מכולם

(ט' כ"ח) ורב מהיות קולות אלקים וברז

שנה המיטית

מכתבי הגאון רבי אליעזר פאליועס שליט"א

לקבלת החוברת מידי שבוע בס"ד

בשליחת בקשה למספר פקס 03-7522975

פרשת וארא

ו' י"ב ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים, אע"פ שכבר אמר לו הקב"ה מי שם פה לאדם וגו', ואנכי אהיה עם פיך, וכדלעיל ד' י"א י"ב, משום דאחר שאמר שלח נא ביד תשלח כתיב שם פסוק ט"ז ודיבר הוא לך אל העם, אבל כאן אמר לו שוב הקב"ה, לכן אמור לבני ישראל כדלעיל פסוק ו', דמשמע שיאמר הוא עצמו לבני ישראל, וכן אמר לו כאן פסוק י"א בא דבר דמשמע שידבר הוא עצמו, ולכן חזר ואמר ואני ערל שפתים, ושוב אמר הקב"ה בסמוך פסוק י"ג וידבר ה' אל משה ואל אהרן וכמ"ש רש"י בפסוק י"ג.

ויש לדקדק אחר שאמר לו הקב"ה בפרשת שמות ודיבר הוא לך אל העם, למה חזר כאן ואמר לו שידבר הוא עצמו, וי"ל דבפרשת שמות ד' כ"ח כתיב ויגד משה לאהרן את דברי ה', ושם פסוק ל' וידבר אהרן את כל הדברים אשר דיבר ה', ואחר שכבר קיבלו את דברי ה' מפי אהרן כדכתיב שם פסוק ל"א ויאמן העם וישמעו, יוכל לדבר הוא עצמו ואמנם דיבר הוא עצמו, וכמו כן אחר שדיבר אהרן פעם אחת אל פרעה יוכל הוא לדבר בעצמו אל פרעה, וע"ז השיב משה אחר שלא שמעו אליו בני ישראל איך ישמעני פרעה, ומה שאמר לו הקב"ה שידבר אל פרעה, משום דמה שלא שמעו אליו בני ישראל הוא מקוצר רוחם, ולא משום שהיה כבד פה.

ערל שפתים

שם ואני ערל שפתים, ערל פרש"י מלשון אטמימות, ושכ"ה פי' ערלה בכל מקום כמו וערלתם ערלתו ויקרא י"ט כ"ג שפירשו עשו לו אוטם וכיסוי איסור שיבדיל בפני אכילתו, וכע"ז פירש בויקרא שם יהא אוטם ונסתם מליהנות ממנו, וכתב שזה גם פי' ערלת בשר שהגיד אוטם ומכוסה בה, וכן בדברים י' ט"ז ערלת לבבכם פירש אוטם לבבכם וכיסויו.

ואונקלוס תרגם בכל מקום לפי ענינו, שכאן תרגם יקיר ממלל, כמו שתרגם לעיל ד' י' כבד פה, [ולא תרגם תיבת שפתים כפשוטה אלא כפי כונת הענין על הדיבור, וכן לעיל ד' י'], ובויקרא י"ט כ"ג וערלתם ערלתו תרגם ותרחקון רחקא, לשון הרחקה, וערלת לבבכם דברים י' ט"ז תרגם טפשות לבכון, ועמש"כ שם, וערלה לענין מילה כמו ונמלתם את בשר ערלתכם, וכן בכל מקום, מתרגם בלשון הכתוב, ונראה משום דתיבת ערלה אין לה תרגום בלשון ארמי, לכן מתרגם בכל מקום כפי ענינו, ולענין ערלה דמילה דרך לשמש בה בארמי בשם העצם.

ו' ד' וגם הקימותי את בריתי, פי' העמדתי בריתי, [דהיינו כריתת הברית], אבל אין פירושו קיימתי, שעדיין לא קיימה וכמו שפרש"י, וכן ת"א אקיימתי, פי' העמדתי.

ו' ו' והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים, מתחת ת"א מגו, פי' מתוך, לא תרגם התיבה כפשוטה אלא ביאר הענין.

סבלות מצרים

סבלות מצרים ת"א דחוק פולחן מצראי, וזה דלא כדברי רש"י ז"ל שפירש טורח משא מצרים (מ"צ), והיינו שרש"י ז"ל מפרש סבלות מלשון משא כמו ישאוהו על כתף יסבלוהו ישעי' מ"ו ז', ואונקלוס מפרש מלשון מלאכה, וכן תרגם לעיל ה' ד', [וכן שם פסוק ה'], וכן פרש"י שם, וצ"ע למה שינה כאן, ושמעתי לפרש משום דלשון סבל הוא ודאי משא וכמש"כ לעיל אי' י"א, לכך פירש כאן כפשוטו, אבל לעיל ה' ד' הוכרח לפרש לשון עבודה, דסבלותיכם האמור שם אינו טורח משא אלא משא עבודה, וע"ע מש"כ לעיל שם.

ומה שאמר אונקלוס דחוק, הוא הוספה על לשון המקרא, ואפשר שאין נופל יפה לשון מתוך [דהיינו מתחת, שפירושו מתוך] על פעולת העבודה לכך פירש דוחק העבודה.

*

שם ובשפטים גדולים בשפטים ת"א בדינין, דשפטים הוא כמו משפטים מלשון משפט, ולשון משפט נופל בין על דיון הדין כמו ושפטתי בין איש ובין רעהו ולהלן י"ח ט"ז, בין על העונש בדין כמו ונשפטתי אתו בדבר ובדם יחזקאל ל"ח כ"ב, ושניהם מתורגמין משפט, וכן דינים הנוהגים כמו ואלה המשפטים אשר תשים לפניכם בריש פ' משפטים.

ו' ט' ולא שמעו אל משה, פרש"י לא קיבלו ממשה, וכן ת"א, ולעיל ד' ל"א כתיב ויאמן העם, אבל אחר שהרע להם פרעה יותר מחמת דיבורו של משה שוב לא קיבלו, ומיהו לא שלא האמינו אלא שלא קיבלו תנחומין וכמו שפרש"י, וזה מבואר מהא דכתיב מקוצר רוח.

שם מקוצר רוח, פרש"י כל מי שהוא מיצר רוחו ונשימתו קצרה, וזהו שת"א מעיק, כמו שתרגם צר בבמדבר כ"ב כ"ו.

ואיך ישמעני פרעה

בתרגום תיבות אל משה ואל אהרן

ו' י"ג וידבר ה' אל משה ואל אהרן, באונקלוס בנוסח תימן ובדפוס סביוניטה הגירסא עם משה ולא אהרן, [דלא כג"י הספרים שלנו עם משה ועם אהרן], וכן הוא בפירוש מהר"א בן הרמב"ם, וכתב בביאור הדברים שהקב"ה דיבר עם משה ונתגלה לאהרן במחזה, א"י כמו שארז"ל שהקב"ה דיבר עם משה שיאמר לאהרן, [מיהו בדפוס סביוניטה מתרגם לאהרן גם במקום שכתוב רק אהרן, ובאמת זה הוא תרגום הפשוט של אל, ועמשי"כ להלן ד"ה במה].

והנה בת"כ פרשת ויקרא פרק ב' תניא א"ר יהודה בן בתירא י"ג דברות נאמרו בתורה למשה ולא אהרן, וכנגדן נאמר ג' מיעוטים ללמדך שלא לאהרן נאמר אלא למשה שיאמר לאהרן כו', ר' יוסי הגלילי אומר בג' מקומות נאמר בתורה דבר למשה, בארץ מצרים ובהר סיני ובאהל מועד כל התורה כולה, וכתב הראב"ד שם דריה"ג אתי לאוסופי אדריב"ב דאיהו לא קא חשיב אלא מהחודש הזה ואילך שהוא תחלת המצוות, ומההוא ואילך היו שלש עשרה דברות שאמר בהם למשה ולא אהרן חוץ מאותם שנאמרו לאהרן לבדו, וריה"ג אתי למימר שאף מן המצוות שנאמרו קודם לכן נתמעט אהרן, כגון וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל [והיינו קרא דידן], וכגון כי ידבר אליכם פרעה תנו לכם מופת, וכגון קחו לכם מלא חפניכם פיה כבשן.

והעיר הגרמ"פ שליט"א דפי' השני של מהר"א שדיבר הקב"ה עם משה שיאמר לאהרן אינו אלא כריה"ג ולא כריב"ב דלריב"ב בקרא דידן היה הדיבור לשניהם.

במה שמתרגם בכל מקום דכתיב אל משה עם משה עמשי"כ ויקרא י"א א'.

וצריך טעם למה שינה אונקלוס דרכו, דלאו בכל מקום מתרגם עם משה ולא אהרן.

*

ברש"י להיות לו לפה ולמליץ, ע"י ברש"י להלן ז' ב', (וע"ע מש"כ בראשית מ"ב כ"ג).

ו' ט"ו ושאל בן הכנענית, ע"י רש"י פ' ויגש מ"ו י' ובמש"כ שם.

ו' כ"ה ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל, פרש"י מזרע יתרו שפיטם עגלים לעכו"ם ומזרע יוסף שפטפט ביצרו, והוא מב"ב ק"ט ב', ויש לתמוה מה מקום להזכיר כאן ענין יתרו שפיטם עגלים לע"ז הא גנאי הוא לאלעזר, ושמעתי לפרש בשם הגר"ש בירנבוים ז"ל

שבא הכתוב להעיד על המידה הטובה שיש כאן בעומק ההתבוננות, דמה שפיטם עגלים לע"ז הוא לפי שהיה דרכו לעשות כל דבר בשלימות, ולכן כשהיה סבור שנוון לעבוד ע"ז פיטם לה עגלים ולא הביא כחוש ודל, [ועוד שהוא עצמו פיטמן], ותכונת נפשו זו עמדה לו שכאשר נתגייר היתה עבודתו להקב"ה בשלימות, ותכונה זו הוריש לזרעו.

ו' כ"ט אני ה', ע"י רש"י לעיל פסוק ב'.

ו' ל' הן אני ערל שפתים, כבר אמר כן לעיל פסוק י"ב, וע"י רש"י כאן ורמב"ן.

שם ערל שפתים ת"א יקיר ממלל, ועמשי"כ לעיל פסוק י"ב ד"ה ואני.

ז' א' ראה נתתיך אלהים לפרעה, אלהים ת"א רב, פי' שר, וכן פרש"י בתהלים מ"ה ז' קרא דידן שר ושופט, וכאן פירש שופט ורודה, ויעו"י בבראשית ו' ב' שכתב דכל אלהים שבמקרא הוא לשון מרות, והוכיח מקרא דידן.

נביאך - מתורגמן

שם ואהרן אחיך יהיה נביאך, נביאך ת"א מתורגמן, ורש"י ז"ל כתב דנבואה הוא לשון דיבור, וצ"ע לפ"ז במש"כ כתרומת מתורגמן, וגם בדברי אונקלוס צ"ע מה ענין מתורגמן לכאן, וע"י רש"י יומא כ' ב' ד"ה לא היה אמורא, שכתב מתורגמן העומד לפני חכם הדרשן, והחכם לוחש לו לשון עברית, והוא מתרגם לרבים לשון שהם שומעין, ושמא י"ל גם כאן שמשא דיבר לאהרן בלה"ק ומשה דיבר לפרעה בלשון מצרית, [שו"ר כן בשם מהר"ל דיסקין ז"ל לעיל ד' ט"ז], שו"ר ברש"י בסמוך פסוק ב' אתה תדבר פעם אחת כל שליחות ושליחות כמו ששמעת מפי ואהרן אחיך ימליצנו ויטעימנו באזני פרעה.

אות ומופת

ז' ג' והרביתי את אותותי ואת מופתי, בחילוק שבין אות למופת פי' המלבי"ם דאות א"צ שיהיה דבר יוצא מדרך הטבע רק שיהיה סימן אל דבר אחר, והמופת הוא דבר זר מפליא רואים, ויצויר שתי הלשונויות על דבר אחד, למשל מה שנתהפך המטה קורא אצל ישראל בשם אות, ואצל פרעה קראו מופת, כי ישראל האמינו בה' וידעו כי יכול לשנות טבעי הדברים ולא היה אצלם מופת רק אות שמשא הוא השליח, ופרעה שלא האמין שה' יש יכולת בידו לשנות את הטבע היה אצלו מופת, ולא היה אות כי לא קבל הדברים, ועפ"ז המכות שבאו בהתראה נקראו אותות כי היו לאות על

מציאות ה' ועל השגחתו ויכלתו, ומכות כנים שחין חשך שבאו שלא בהתראה היו מופת ולא אות, עכ"ל.

והדברים מבוארים גם בלשון רש"י ז"ל דברים ד' ל"ד שכתב באותות בסימנים להאמין שהוא שלוחו של מקום כגון מה זה בידך, ובמופתים הם נפלאות שהביא עליהם מכות מופלאות, ועמש"כ להלן פסוק ט'.

ונתתי את ידי

ז' ד' ונתתי את ידי, ידי ת"א מחת גבורתי, [פ"י מכת כוחי], וכן תרגם בסמוך פסוק ה' לה"כ בנטותי את ידי, וכן בכל הענין, ועמש"כ לעיל ג' כ'.

כתב רש"י ז"ל את ידי יד ממש להכות בהם, צ"ע מה הוסיף בזה, ולאפוקי ממאי אתי, ואפשר דכונתו לפרש בזה על מכת בכורות שהכם הקב"ה בעצמו לא ע"י שליח, וזהו שאמר ידי ממש ולא יד שלוחי, ולעיל ג' כ' שלא פירש כן הוא משום דשם לא משתעי במכת בכורות לבד דכתיב בכל נפלאותי, אבל כאן כתיב ונתתי את ידי במצרים, וכתיב נמי והוצאתי בשפטים גדולים, ושמה הוה משמע ל"י דונתתי את ידי הוא ענין אחד, והוצאתי בשפטים גדולים הוא ענין אחר, ופירש דידי הוא מכת בכורות, אבל צ"ע לפ"ז למה קדים הכתוב מכת בכורות לשאר מכות.

*

ז' ה' בנטותי את ידי, עמש"כ ריש פסוק ד'.

ז' ט' תנו לכם מופת, מופת ת"א אתא, וכן פרש"י מופת אות, וצ"ע דהא אות ומופת הם ב' ענינים וכדלעיל פסוק ג', וכן לעיל ד' כ"א תרגם מופתים מופתיא ולא תרגם אתיא, וי"ל משום דכאן ע"כ אין הכונה למופת דוקא אלא לאות לפי מה שנתבאר לעיל פסוק ג' בחילוק שבין אות למופת.

בפ"י תיבת צורך ברש"י

כתב רש"י להודיע שיש צורך במי ששולח אתכם, פ"י צורך, כח וממשלה, כמו בפרשת האזינו ל"ב י"ז יזבחו לשדים לא אלוה דמתרגמינן דלית בהון צורך (ש"ח), ופרש"י שם אילו היה בהם צורך וכו', דהיינו שהיה לעולם צורך בהם שהיה להם כח לשלוט.

בטעם שהשליך אהרן את המטה ולא משה

שם ואמרת אל אהרן קח את מטך, בפסוק י"ט כתב רש"י דלפי שהגין היאור על משה כשנשלך לתוכו לפיכך לא לקה על ידו לא בדם ולא בצפרדעים, וכ"כ להלן ח' י"ב דלא לקה העפר על ידו

במכת כנים לפי שהגין עליו כשהרג את המצרי ויטמנהו בחול, ולפ"ז כאן שאינו הכאה היה ראוי שיעשה הדבר ע"י משה, וי"ל דכאן שלא היתה מכה אלא אות, כיון שאהרן הוא היה המדבר אל פרעה נכון שישליך הוא את המטה, ועמש"כ בסמוך בשם הזוהר.

אם היה המטה של משה או של אהרן

שם קח את מטך, וכן בסמוך פסוק י' וישלך אהרן את מטהו, וצ"ע שהרי לא מטהו של אהרן היה של משה, וכבר כתב כן ראב"ע, ושמעתי לפרש דמטך מתפרש המטה אשר הוא עתה בידך.

ובזוהר דף כ"ח ע"ב איתא שהיה זה מטה אהרן, וז"ל מאי טעמא מטה אהרן ולא מטה משה, אלא ההוא דמשה איהו קדישא יתיר, דאתגליף בגינתא עילאה [פ"י שנחקק בגן העדן העליון] בשמא קדישא, ולא בעי קודשא בריך הוא לסאבא ל"י באינון חוטרין דחורשיא [ר"ל במטות החרטומים אשר בלע], ולא עוד אלא לאכפייא [פ"י להכניע] לון לכל אינון דאתיין מסטרא דשמאלא, בגין דאהרן אתא מימינא, ושמאלא אתכפייא בימינא.

תנין

שם יהי לתנין, פרש"י נחש, וכן מוכח לקמן פסוק ט"ו דכתיב והמטה אשר נהפך לנחש.

וכתב הרד"ק בשורש תנן דתנינים הנזכרים ביבשה הם מין ממיני הנחשים, והנזכרים במים הן מין ממיני הדגים הגדולים כדמות הנחשים.

ז' י"א ויקרא גם פרעה, תיבת גם צ"ב, שהרי משה ואהרן לא קראו למאן דהו אלא הם עצמם עשו כן, ואפשר שהלשון מסורס וכונת הכתוב שקרא פרעה לחכמים ולמכשפים שיעשו גם הם, ולא קאי הם אקריאה אלא אעשיה, עוד י"ל דכשם שאמר משה לאהרן כדכתיב לעיל פסוק ט' ואמרת אל אהרן, ואפשר שאמירה זו היתה כשעמדו לפניו, כמו כן אמר פרעה לחרטומים, אלא דלפי שלא היו לפניו הוצרך לקרותם, ותיבת גם לא קאי אקריאה, אלא אמירה.

חכמים מכשפים וחרטומים

שם לחכמים ולמכשפים כתב הרמב"ן ז"ל דחכמים הם חכמי ההשבעות ואסיפת השדים וע"י להלן בסמוך, ולמכשפים כפשוטו.

שם ויעשו גם הם חרטומי מצרים גו', כתב הרמב"ן ז"ל דחרטומי יכולו גם את החכמים חכמי ההשבעות ואסיפת השדים וגם המכשפים, וצ"ע דהא בבראשית מ"א ח' כתיב ויקרא את כל חרטומי מצרים ואת כל חכמי, ומבואר דחכמים אינן בכלל

להט, שו"ר בב"ר פכ"א ואת להט ע"ש ומשרתיו אש לוחט, ועוד שם ע"ש וליהט אותם היום הבא.

ברש"י מכת בכורות שאפתח בה בכה

ז' ט"ז ולא שמעת עד כה, פרש"י עד הנה, ומדרשו עד שתשמע ממני מכת בכורות שאפתח בה בכה, כה אמר ה' בחצות הלילה, ולשון שמעת שהוא לשון עבר מתפרש הכי לא שמעת מאז ולא תשמע עד שתשמע ממני כה אמר ה'.

ומיהו צ"ע בעיקר דברי המדרש דהא ברוב המכות כתיב כה אמר ה' לא במכת בכורות בלבד, ואפשר כונת המדרש דבמכת בכורות כתיב כה אמר ה' על גוף המכה כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים ומת גו', משא"כ בשאר מכות דכתיב כה אמר ה' שלח עמי ויעבדוני, ובתר הכי כתיב ואם אינך משלח, [שו"ר שכי"כ בש"ח בשם הרא"ם], ואף דבסמוך פסוק י"ז במכת דם כתיב כה אמר בזאת תדע כי אני ה' הנה אנכי מכה במטה אשר בידי על המים אשר ביאור ונהפכו לדם, מ"מ לא קאי זה על המכה אלא על בזאת תדע כי אני ה'.

ונלאו מצרים

ז' י"ח ונלאו מצרים לשתות מים מן היאור, ונלאו תרגם יונתן וישתלהון, וכן בפרשת וירא י"ט י"א וילאו למצוא הפתח תרגם ואשתלהיו, והוא לשון עייפות, כמו כי עייף אנכי בריש פרשת תולדות ויבא עשו מן השדה והוא עייף דמתרגמינן משלהי, וכונת הכתוב כאן שיתעייפו ע"י שיבקשו רפואה למי היאור שיהיו ראויין לשתות כמש"פ רש"י, (ומיהו בדעת רש"י אין הכרע דמפרש נלאו מלשון עייפות דאפשר דמפרש כפי אונקלוס).

אבל אונקלוס אף שבפרשת תולדות תרגם עייף משלהי, וכן תרגם בסוף פרשת כי תצא, נלאו הכתוב כאן תרגם וילאון, וכן וילאו דפרשת וירא תרגם ולאיו, נראה דמפרש דנלאו אינו לשון עייפות אלא כפי ראב"ע שהוא כמו לא יכלו.

והי' נראה דאין נלאו כפל לשון של לא יכלו, שאין לשון זה בא אלא במקום שמשתדל ולא יכול, כמו בפרשת וירא שטרחו למצוא הפתח, וכן כאן שטרחו לבקש רפואה למי היאור כמש"פ רש"י, (ומיהו בדעת רש"י אין הכרע דמפרש נלאו לא יכלו דאפשר דמפרשו מלשון עייפות כפי יונתן), אבל רשב"ם כתב דנלאו הוא כפל לשון של לא יכלו.

אח"כ ראיתי דלהלן י"ח י"ח תרגם נבול תבול מלאה תלאי, ושם הוא לשון עייפות ותשישות כח.

חרטומים, וי"ל דהכא דבעניני כישוף עסקינן כונת חכמים הנז' היא חכמי השבעת ואסיפת השדים ומשום כך נכללין בכלל חרטומין [ע"י בסמוך פי' התיבה], משא"כ שם שהיו נדרשים גם שאר חכמים המבינים מדעתם לפתור פתרון וגם העוסקים בהשבעת שדים וכשפים לדרוש בהם.

ותיבת חרטומי פרש"י שם והעתיקו הרמב"ן כאן שהיא מלה ארמית מורכבת חר טמי הנחרים בעצמות, פי' המתחממים בעצמות המתים שהיו מניחין אותן תחת בית השחי, ופי' חר חס, טמי עצמות, וכמו שביאר כ"ז בשפתי חכמים שם.

לטיהם ולהטיהם

שם בלהטיהם, גרסינן בסנהדרין ס"ז ב' בלטיהם אלו מעשה שדים, [וע"י לק' פסוק כ"ב בביאור הדברים], בלהטיהם אלו מעשה כשפים, וכן הוא אומר בראשית ג' כ"ד ואת להט החרב המתהפכת, ופרש"י שם מתהפכת מאלי' ודומה לכשפים, וכ"כ כאן בפ"י החומש בלהטיהם בלחשיהון ואין לו דמיון במקרא ויש לדמות לו להט החרב המתהפכת דומה שהיא מתהפכת ע"י לחש, ומש"כ שאין לו דמיון במקרא היינו דלא מצינו במקרא שימש תיבת להט ענין לחש, דלהט החרב המתהפכת אין פירושו לחש אלא שדומה שמתהפכת ע"י לחש.

ולהלן פסוק כ"ו כתב בלהטיהם לחש שאומרין אותו בלט ובחשאי.

והנה דעת רש"י נראה דלהט הוא פי' תיבת לחש, וקורא למעשה כשפים להט לפי שעושין כשפיהם ע"י לחש, ולפי"ז גם על מעשה שדים נופל לשון להטיהם לפי שגם הוא ע"י לחש שהיו עושין החרטומים בלחשיהם ע"י שדים כמ"ש רש"י ז"ל להדיא בסנהדרין, אלא דעל מעשה שדים נופל נמי לשון לטיהם כמו שיתבאר לק' פסוק כ"ב.

והרמב"ן כאן כתב דמה שקורא למעשה כשפים להטיהם לפי שהם נעשים ע"י מלאכי חבלה, והמילה מגזרת אש לוחט להבה תלהט רשעים, לפי שהם נעשים ע"י לוחטים מלאכי אש, עכ"ל.

וצ"ע לדבריו מאי קא מדמה לה ללהט החרב המתהפכת הא שם אינו ענין אש ולהבה, ושמה י"ל שהיתה מתחככת בשום דבר בהיפוכה ומחמת המהירות וחוזק החיכוך היתה מעלה אש, עוד אפשר בדרך אחרת ע"פ מש"כ במצודות ציון יואל ג' ג' למה נקראת חרב להב משום דכשהיא מלוטשת מבהקת כלהב אש, דלפי"ז אתי נמי שפיר דקרי לה להט, וע"ע להרד"ק בסה"ש שורש להב ושורש

נחלת ביאורים בחומש אברהם

ותלאה בפרשת חוקת כ' י"ד הוא ענין אחר, ששם מתרגם עקתא, שהוא לשון צרה ומצוקה, מיהו ראבי"ע להלן י"ח ח' פירש שגם זה נגזר מאותו שורש, והכונה צרה שילאה האדם לסבלה או להגידה.

*

ז' י"ט על נהרותם על יאוריהם, יאוריהם ת"א אריתיהון, בעלמא מתרגם יאור נהרא, אבל כאן דכתיב גם נהרותם תרגם יאוריהם אריתיהון, ועי' רמב"ן ריש פרשת מקץ במה שנחלק עם רש"י ז"ל שם, ובפ"י הרא"ס שם.

שם ובעצים ובאבנים, פ"י בכלי העץ ובכלי האבן שיש בהם מים, וכמו שפרש"י, וזהו שת"א ובמני אעא ובמני אבנא.

ז' כ' וירם במטה, צריך דקדוק בבי"ת דבמטה, שהי' לומר וירם המטה, ושמא פירושו עם המטה כמו לק' ח' א' נטה את ידך במטך.

שם ויך את המים, אף שבציווי בפסוק י"ט לא נזכרה הכאה, נזכרה לעיל פסוק י"ז, וזהו שאמר כאן הכתוב כאשר צוה ה'.

לטיהם ולהטיהם

ז' כ"ב בלטיהם פרש"י לחש שאומרין אותו בלט [פ"י בסתר כמו שתרגם יונתן ש"א י"ח כ"ב ברז, וכמ"ש הרד"ק שם], ובחשאי, ולעיל פסוק י"א דכתיב בלהטיהם העתיק דברי אונקלוס בלחשיהון, ולא כתב שהוא לחש שאומרין אותו בחשאי, משום דהכא כתיב בלטיהם שהוא לשון סתר כדכתיב ש"א י"ח כ"ב דברו אל דוד בלט, ובמגילת רות ג' ז' ותבא בלט ותגל מרגלותיו ופרש"י סנהדרין ס"ז ב' בסתר, (ובמגילת רות פירש בנחת), וכ"כ הרמב"ן לעיל פסוק י"א דתיבת לטיהם נגזרת מתיבת לט כמו דברו אל דוד בלט, ועי"ע להלן בדבריו ז"ל, ותיבת לט אין פירושה לחש אלא סתר, וענינה לחש שאומרין אותו בסתר ובחשאי, משא"כ לעיל דכתיב בלהטיהם שאינו משורש לט אלא משורש להט שענינו לחש כמו שפרש"י שם, ודעת הרמב"ן דאף להטיהם אינו מלשון לחש כמו שנתבאר שם, ודברי אונקלוס שכתב בשניהם בלחשיהון מתפרשים בין כדברי רש"י בין כדברי הרמב"ן שלא ביאר התיבות אלא הענין ובשניהם הכונה ללחש שזה לחש של כשפים וזה לחש של שדים.

וכתב רש"י ז"ל דרבותינו אמרו בלטיהם מעשה שדים בלהטיהם מעשה כשפים, [וזהו שכתב לקמן ח' י"ד שאין השד שולט על ברי' פחותה מכשעורה, דשם כתיב בלטיהם דהיינו מעשה שדים, ומיהו צ"ל דה"ה דמעשה כשפים אין שולטין על ברי' פחות מכשעורה

דאל"כ היו יכולים להוציא הכינים במעשה כשפים, אלא דכיון דכתיב שם בלטיהם שהוא מעשה שדים כתב שאין השד שולט], והיא דרשת רז"ל סנהדרין ס"ז ב' ופרש"י שם דקרי למעשה שדים לטיהם לפי שנסתרים ואינם נראים, וכל מקום שכתוב בלטיהם היו החרטומים עושין בלחש ע"י שדים, [וכ"כ הרמב"ן לעיל פסוק י"א דקרא למעשה שדים לטיהם כי השדים באים בלט כי הם בעלי גופות מאויר שאינו נרגש], וזה דלא כמו שפ"י כאן טרם שהביא דברי הגמ' דקרי ל"י לטיהם לפי שאומרין הלחש בסתר אלא לפי שהיו החרטומים עושין אותו ע"י השדים שהם נסתרים, ולב' הפ"י אין פ"י לטיהם לחש אלא סתר, וענינו לחש של סתר.

ולהטיהם הוא מעשה כשפים כדמפרש בגמ' שם ונתבאר לעיל פסוק י"א יעו"ש.

*

שם ויחזק לב פרעה גו', כתב רש"י ז"ל לומר ע"י מכשפות אתם עושין כן, תבן אתם מכניסים לעפריים, עיר שכולה תבן כו', מש"כ עיר שכולה תבן הוא פירוש תיבת עפריים, וכמו שפירש במנחות פ"ה א' שהוא מקום הרבה תבואה.

ז' כ"ג ולא שת לבו, פ"י לא שם לבו, (וכלשון הכתוב להלן ט' כ"א ואשר לא שם לבו), דפ"י תיבת שת הוא שם, כמו למען שיתי אותותי אלה בקרבו להלן י' א' וכמו שפרש"י שם, וכן ושתי את גבולך להלן כ"ג ל"א, וכן שתי בה' אלקים מחסי תהלים ע"ג כ"ח, וזהו שת"א שוי, וכמו שמתרגם להלן י' ב' אשר שמת דשוית.

ובבראשית ה' כ"ה כי שת לי אלקים זרע אחר, שתרגם שת יחב, לשון נתינה, לא תרגם התיבה כפשוטה אלא כפי כונת הענין, שאין דרך לשמש בלשון שימה על ולד.

ז' כ"ז הנה אנכי נוגף, כתב רש"י ז"ל דמגיפה אינו לשון מיתה אלא לשון מכה, ועמש"כ ויקרא כ"ו י"ז.

ז' כ"ח ושרץ היאר צפרדעים, ת"א וירבי נהרא עורדעניא, פ"י יגדל היאור צפרדעים, ולפ"ז אינו מפרש כהמדרש שהביא רש"י ז"ל להלן ח' ב' שצפרדע אחת היתה, והוא פלוגתא דתנאי, ועמש"כ שם.

מה שתרגם וירבי ולא תרגם בלשון רחישה כמו שתרגם בבראשית, נתבאר לעיל א' ז'.

שם ובחדר משכבך, בחדר ת"א באדרון, ועמש"כ בראשית מ"ג ל'.

שם ובמשארותיך, תי"א ובאצוותך, פ"י בעיסתך, וכן תרגם להלן י"ב ל"ד, [וכן תרגם עריסותיכם בבמדבר ט"ו כ'], ומיהו בצק תרגם להלן י"ב ל"ט בלשון אחר ועמשי"כ שם.

ח' א' נטה את ירך במטך, פ"י עם מטך, (ועמשי"כ לעיל ז' ט' ד"ה קח).

בענין העלאת הצפרדעים

ח' ב' ויט אהרן את ידו, ולא נזכר כאן הכאה כמו במכת דם, (וגם בפסוק א' בציווי לא נזכר הכאה, ומיהו גם בפרשת דם לא נזכרה הכאה בציווי), וכי"כ ראב"ע שלא הכה ביאור כאשר עשה בראשונה רק רמז כי יכלו לעלות הצפרדעים מרגע נטות ידו, וצ"ע שהרי כתב רש"י לעיל ז' י"ט דלפי שהגין היאור על משה כשהושלך לתוכו לא לקה על ידו בדם ולא בצפרדעים ולקה ע"י אהרן, ואם לא הכה מאי לקה דקאמר, ובשלמא בדם י"ל דהא גופא שנהפך לדם הוה לקותא, אבל צפרדעים דרכן בנהר, וי"ל דריבוי צפרדעים כהאי הוה לקותא, ולפ"ז אינו כהמדרש שהביא רש"י כאן שצפרדע אחת היתה.

ובסנהדרין ס"ז ב' פליגי ר"ע וראב"ע, דר"ע סבר צפרדע אחת היתה ומילאה כל ארץ מצרים, וראב"ע אמר צפרדע אחת היתה ושרקה להם ובאו, ובין דברי ר"ע בין דברי ראב"ע אינם כמשנ"ת שהוציא היאור צפרדעים רבים, אלא כמ"ש רש"י לפרש פשוטו של מקרא, ועמשי"כ לעיל ז' כ"ח שכן גם דעת אונקלוס.

וצ"ע למ"ד צפרדע אחת היתה, דהא כתיב לעיל פסוק א' על הנהרות על היאורים ועל האגמים, ואם להעלות צפרדע אחת למה צריך היי לנטות ידו על כל אלו.

*

ח' ד' העתירו אל ה', העתירו פירושו בקשו, ואונקלוס תרגם צלו לשון תפלה, וכן תרגם להלן פסוק ח' ויצעק וצלי, שכולם ענינם תפילה, ואינו רודף לתרגם הלשון אלא הענין, וע"ע מש"כ להלן י"ב ל"ב.

ח' ה' התפאר עלי, פרש"י השתבח להתחכם ולשאול דבר גדול ולומר שלא אוכל לעשותו, [והדבר הגדול הוא שיקבע לו זמן], וזהו שתי"א שאל לך גבורא, [ומה היא הגבורה] הב לך זמן, ותיבת התפאר לא תרגם, רק ביאר המכוון מזה שהוא שאל לך גבורא.

ח' ו' ויאמר למחר, יש לתמוה למה לא אמר שיכרתו עכשיו, ופ"י הרמב"ן בשם הגאון רב שמואל בן חפני, שפרעה חשב אולי מערכת

השמים הביאה הצפרדעים על מצרים ומשה ידע כי הגיע עת סורם ולכן אמר אליו התפאר עלי בחשבו שאומר לו עתה להכריתם מיד, ועל כן האריך למחר, והרמב"ן ז"ל כתב והנכון בעיני כי בעבור שאמר למתי אעתיר לך, חשב פרעה כי ביקש זמן, ועל כן נתן לו זמן קצר, ואמר למחר, ומשה ענה לו כדברך כן יהיה, כי אחרי שלא בקשת שיסורו מיד לא יסורו עד למחר.

ח' ז' רק ביאור תשארנה, רק ביאור תי"א לחוד דבנהרא, לפי לשון הכתוב היה לתרגם בנהרא בלא תוספת דלי"ת בראש התיבה, ונראה דכונתו לפרש בזה שרק אותם שהם ביאור ישארו ביאור, ולא שיתקבצו הצפרדעים שבכל הארץ לתוך היאור, שג"ז מכה.

ח' ח' ויצעק משה אל ה', ויצעק תי"א וצלי, וכמו שתרגם לעיל פסוק ח' העתירו צלו.

ח' ט' מן החצרות, תי"א מן דרתא, וכן להלן כ"ז ט' חצר המשכן תרגם דרת, ועמשי"כ שם בביאור הדברים, [וכן בויקרא ו' ט' בחצר אהל מועד יאכלוה תרגם בדרת], ומה שתרגם כ"ה ל"א ובתי החצרים בתי פצחיא, משום דשם אין הכונה לחצר, ועמשי"כ שם.

שם ותבאש הארץ, יש לפרש ותבאש הארץ כמו ויבאש היאור, דמחמת שהיו פגרי הצפרדעים על הארץ נקלט בה הריח, עוד יש לפרש דלא קאי על הארץ עצמה אלא שהיה ריח בארץ מצרים באויר ארץ, אבל אונקלוס תרגם וסריאו על ארעא.

ח' י' ויצברו אותם חמרים חמרים, פרש"י צבורים צבורים, כתרגומו דגורין, גלים, ר"ל דבבראשית ל"א מ"ו ויעשו גל מתרגמינן ועבדו דגורא, ומבואר דדגורין הוא צבורים.

ח' י"ב אמור אל אהרן נטה מטך וגו', וכן להלן פסוק י"ג ויט אהרן את ידו במטהו, וצ"ע שהרי לא היה מטהו של אהרן אלא של משה, ועמשי"כ לעיל ז' ט'.

ח' י"ג ותהי הכינים, פרש"י הרחישה, היינו דכיון דלא כתיב הכינים אלא הכינים, מתפרש רחישת הכינים, ונקראת הרחישה כינים ע"ש הכינים, (וכמו לבישת מנעל שנקראת נעילה ע"ש המנעל).

ואונקלוס שתרגם קלמתא כמו שתרגם כינים, ולא תרגם בלשון רחישה, משום דכונת הכתוב שהיו הכינים עליהם, ולא תרגם התיבה כפשוטה כדרכו במקומות הרבה.

ח' י"ד ולא יכלו פרש"י שאין השד שולט על ברי' פחותה מכשעורה, כתב שאין השד שולט משום דלטיהם הוא מעשה שדים כמו שכתב

ויתכנו בו אופנים שונים, דכאן מתפרש לכלול אחד שאינו שלם, ושם מתפרש למעט אחד.

*

ט' ח' וזרקו משה השמימה, השמימה ת"א לצית שמיא, ועמשי"כ בראשית י"א ד' ולעיל ג' ו'.

ט' ט' והיה לשחין פורח אבעבועות, פורח ת"א סגי, ועמשי"כ ויקרא י"ג י"ב.

איזו מכה קשה מכולם

ט' י"ד כי בפעם הזאת אני שולח את כל מגפותי כו', כתב רש"י ז"ל למדנו מכאן שמכת בכורות שקולה כנגד כל המכות, ואינו מובן דהא הכא במכת ברד עסקינו, ובספר חנוכת התורה כתב דאפשר שנפל טעות בדפוס שהיה כתוב ברש"י מכת ברד בראשי תיבות מ"ב וסברו המדפיסים שהוא מכת בכורות, ויש שהגיהו מכת בצורת (דהיינו שהושחתה התבואה ע"י הברד), ובשפתי חכמים כתב בשם ר"ת מאורלייני"ש דהבי"ת נקראת בחירי"ק והכ"ף בדגש ור"ל בכורות מלשון בכורים כי הברד לא הכה אלא התבואה שבכרה ובשלה כל צרכה, כדכתיב והפשתה והשעורה נוכתה כי השעורה אביב והפשתה גבעול.

ולכל הפירושים קשה דהא בפרשת שמות ד' כ"ג אהא דכתיב ותמאן לשלחו הנה אנכי הורג את בנך בכורך, כתב רש"י ז"ל מכת בכורות באה באחרונה ולמה פתח בה להפחידם תחלה ללמדך שהיא קשה מכולם ביחד, ומבואר דמכת בכורות קשה מכולם והיאך כתב כאן דמכה זו קשה מכולם, ובספר חנוכת התורה כתב דגם מכאן מוכח שמכת בכורות קשה מכולם ביחד דהא כאן גבי ברד כתיב את כל מגפותי ללמד שהיא קשה מכולן אם כן קשה היה לו להפחידם במכת ברד מתחלה דהא היא שקולה ככולם, אלא על כרחך צריכין לומר דמכת בכורות היה קשה מכולן אף כנגד מכת ברד משום הכי התחיל במכת בכורות תחלה ולא במכת ברד, ולפי זה יובנו דברי רש"י ז"ל כאן דכתיב את כל מגפותי להורות שמכת ברד שקולה כנגד כולם אם כן קשה קושיא הנוכח לעיל למה לא פתח בה תחלה לכך מתרץ דמכאן למדין שמכת בכורות היתה שקולה כנגד כולם וגם כנגד מכת ברד לכך פתח להתורות תחלה במכת בכורות.

*

מגפותי ת"א מחתי, לשון מכה, ועמשי"כ ויקרא כ"ו י"ז.

ט' ט"ו כי עתה שלחתי את ידי, ת"א ארי כען קריב קדמי דשלחתי [וי"ג דאשלח] פון ית מחת גבורתי, פ"י כי עתה קרוב [היה] לפני לשלוח את מכתי גם בך להכות אתך בדבר, דכשהכיתי את מקנך בדבר היה קרוב הדבר להכות גם אותך בדבר, היינו שהיה ראוי לעשות כן כמו שת"י מן דינא דמחיתי יתך וית עמד, או ר"ל אילו רציתי הייתי עושה כן כמו שפרש"י.

ומה שתרגם ידי מחת גבורתי, כן מתרגם בכל הענין [ופ"י מחת מכה], ומה שאמר פון, כתוב בערוך ערך פון דתיבת פון היא תיבה יתירה בלשון אונקלוס כמו תיבת קא בלשון הגמרא.

ט' י"ז עודך מסתולל בעמי, מסתולל ת"א כבישת וכפרש"י.

ט' י"ח הנני ממטיר, ממטיר ת"א מחית, פ"י מוריד, ולהלן פסוק כ"ג תרגם ואמטר, ועמשי"כ בראשית ז' ד'.

שם למן היום הוסדה, הוסדה ת"א דאשתכללת, וע"י בראשית ב' א' שנתבאר דשכלול הוא תיקון הדבר וגמרו.

ט' י"ט ועתה שלח העז, העז ת"א כנוש, לשון אסיפה, ומצינו כן בעוד מקומות כמ"ש רש"י ז"ל.

ט' כ' הניס את עבדיו ואת מקנהו, פרש"י הניס הברית, וצ"ע במה שתרגם אונקלוס כנש שהוא לשון אסיפה, והיה לו לתרגם בשורש ערק כמו שמתרגם ניסה ובריחה, ומיהו גם בריחה זימנין דמתרגם בלשון הליכה וכמ"ש בראשית ל"ה א' יעוי"ש, וגם כאן לא תרגם בלשון בריחה אלא בלשון אסיפה כלשון הכתוב לעיל פסוק י"ט.

ט' כ"ד ואש מתלקחת בתוך הברד, מתלקחת ת"א משתלהבא מלשון שלהבת, שהיתה שלהבת האש עולה בתוך הברד.

ותיבת מתלקחת כתב הרד"ק בשורש לקח שהוא מלשון לקיחה, וכ"כ במצודות יחזקאל א' ד', וביאר בזה שהוא משום שהלהב נלקח ונאחז בדבר הנשרף.

ט' כ"ז חטאתי הפעם, כתב הרמב"ן ביאורו הפעם אודה לה' כי חטאתי לו והוא הצדיק ואני ועמי הרשעים שמרדנו בדברו מאז ועד עתה, ולא ביאר רבינו ז"ל מ"ש במכה זו שאמר כן, ובשכל טוב כתב חטאתי הפעם הזו יותר מכל הפעמים, כי נמצא בפעם הזו ה' הצדיק, ומה היא צדקתו ששלח לנו לומר שלח העז את מקנך, שאפילו כשהוא כועס עלינו הוא מזהירנו כדי שלא נפסיד את נכסינו, ואני ועמי הרשעים שבמזיד לקינו ביותר שלא נזדהרנו.

כוסמת

ט' ל"ב והחטה והכוסמת לא נוכו, רס"ג פירש כוסמת אלכרסנה, ומהר"א בן הרמב"ם השיג ע"ז וכתב שהוא כוסמין שמחמשת מיני דגן, וזו גם דעת אונקלוס ויונתן שתרגמו כונתיא, דלשון כוסמת מצינו בקרא עוד ב' פעמים, בישעי' כ"ח כ"ה, וביחזקאל ד' ט', (ושם איתא כוסמים), ובכולן תרגם יונתן כונתיא, ואקרא דישעי' אמר להדיא בירושלמי פ"ק דחלה ה"א דכוסמת היינו כוסמין שמחמשת מיני דגן, והעירוני שכ"מ במו"ק י"ג ב' דכונתא הוא מין דגן ופרש"י שם כוסמת, ושוי"ר שכ"כ הערוך ערך כנת כונתא דגן מעליא הוא, וציין למה שהביא בערך כונת דברי הגמ' במו"ק, (לכל עיקר ענין זה נתעוררתי ע"י הגר"א שליט"א).

*

ט' ל"ג ויפרש כפיו, ת"א ופרס ידוהי בצלו, לשון תפלה, ותיבה זו הוספה על לשון המקרא.

שם ומטר לא נתך ארצה, לא נתך פרש"י בפי קמא לא הגיע, וזהו שת"א לא מטא, ומה שאמר דהוה נחית הוא לתוספת ביאור דאף אותו שירד וכבר היה באויר לא הגיע ארצה, וכמו שפרש"י.

ט' ל"ד ויוסף לחטוא, לחטוא ת"א למחטי, ולא תרגם בלשון חובא כדרכו, ועמש"כ בראשית ל"א ל"ו.

להלן ט"ו י"ב נטית ימינך תבלעמו ארץ, כתב רש"י בשם מכילתא דלפי שאמרו ה' הצדיק זכו לקבורה.

ורב מהיות קולות אלקים וברד

ט' כ"ח ורב מהיות קולות אלקים וברד, ורב פרש"י די לו במה שהוריד, מפרש דאין רב מתייחס לקולות וברד עצמן, אלא כלפי הקב"ה שהוריד הרבה, ודי בזה.

ואונקלוס תרגם וסגי קדמוהי רוח, הרבה ריוח לפניו, [מלשון רוח והצלה], וכן פ"י רבינו בחיי, וכתב דביאור הכתוב העתירו אל ה' כי רב הוא להושיע שלא יהיו הקולות והברד.

*

שם ולא תוסיפון לעמוד, לעמוד ת"א לאתעכבא, לפי שאין כונת הכתוב עמידה כפשוטה, וכן תרגם בבראשית מ"ה ט'.

בצאתי את העיר - מאי שנא מכה זו

ט' כ"ט כצאתי את העיר אפרוש את כפי אל ה' וגו' פירש רש"י אבל בתוך העיר לא התפלל לפי שמצרים היתה מלאה גלולים, ויש להקשות מפני מה דוקא במכת ברד הקפיד משה לצאת חוץ לעיר ולהתפלל ובכל שאר המכות לא הקפיד על תפלתו אם בתוך העיר או חוצה לה, שהרי לא אמר בשום מקום כצאתי את העיר, ויש לומר דהענין כך הוא, דהנה ידוע שגלולי ועבודה זרה של מצרים היו הצאן, והנה כאן במכת ברד כתיב הירא את דבר ה' הניס את מקנהו וגו' ויך הברד בכל ארץ מצרים את כל אשר בשדה מאדם ועד בהמה וגו', נמצא דהיו כל הצאן ובקר בתוך העיר משום הכי התפלל עתה חוצה לה, אבל בכל שאר המכות היו כל הצאן מחוץ לעיר לפיכך היה יכול להתפלל בתוך העיר, (חננוכת התורה).

*

ט' ל' טרם תיראון, טרם ת"א עד כען, ועמש"כ להלן י' ז'.

ותיראון תרגם אתכנעתון, וכלשון הכתוב בריש פ' בא עד מתי מאנת לענות מפני, שענינו כניעה כמו שתרגם שם וכמו שפרש"י שם.

והפשטה והשעורה נוכתה

ט' ל"א והפשטה והשעורה נוכתה, אונקלוס תרגם לקו, לשון הכאה, ורש"י כתב שאינו לשון הכאה והנו"ן שורש, אבל ראב"ע כתב דשורש מכה נכה, וכ"כ הרד"ק בשורש נכה.